

Andrzej Kumor, *Zasada zaufania do stron procesowych w kanonicznych sprawach o nieważność małżeństwa*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2023, ISBN 978-83-8288-097-7, ss. 314.

DOI: <https://doi.org/10.18290/kip2025.28>

Wiele osób zamierzających zawrzeć sakrament małżeństwa nie jest tego świadoma, wystarczająco dojrzała, czy też obarczona znacznymi deficytami osobowościowymi bądź psychicznymi rzutującymi negatywnie na zdolność do prawidłowego wyrażenia zgody małżeńskiej. Niniejsze czynniki wielokrotnie prowadzą do poważnych kryzysów międzyosobowych w małżeństwie, pociągających za sobą stopniowy rozkład pożycia małżeńskiego, jak również jego ustanie. Tym samym, część osób decyduje się na uregulowanie aktualnego stanu prawnego i sakramentalnego przez rozwód cywilny i proces o stwierdzenie nieważności małżeństwa zgodnie z obowiązującym prawem kanonicznym.

Nie wszystkie jednak osoby, których pożycie małżeńskie całkowicie ustało, spełniają wystarczające kryteria upoważniające do ubiegania się o nieważność małżeństwa w danym sądzie kościelnym. Niejednokrotnie drogi małżonków rozeszły się z powodów wręcz niezasadnych, takich jak na przykład domniemana niezgodność charakterów czy zdrada po zawarciu małżeństwa sakramentalnego. Tym niemniej składają pozew do sądu kościelnego z zamiarem uzyskania nieważności małżeństwa upoważniającej do zawarcia sakramentu małżeństwa. Nawet jeśli pozew zostanie przyjęty do procesu o nieważność małżeństwa, to nie oznacza, że zakończy się orzeczeniem jego nieważności.

W orzecznictwie sądownictwa kościelnego wielokrotnie pojawiają się wątpliwości wynikające z niewystarczających dowodów będących czasami wynikiem braku zaufania do stron procesowych, jak również z powodu słabszej argumentacji i powierzchownej analizy ze strony sędziego. Z pomocą tym wątpliwościom przychodzi monografia naukowa ks. dr. Andrzeja Kumora, oficjała Sądu Metropolitalnego w Katowicach, który podjął się badań naukowych w zakresie zagadnień odnoszących się do stron w kanonicznym

prawie procesowym, a zwłaszcza do zależności powstających pomiędzy uczestnikami procesu, jak też odniesienia czy nastawienia względem siebie w kontekście zaufania do stron procesowych w sprawach o nieważność małżeństwa. Zastosowana w pracy metoda dogmatyczno-prawna sprowadza się do egzegezy, analizy, syntezy i systematyki tekstów źródłowych oraz obszerna literatura przedmiotu pozwala na kompleksowe ukazanie podmiotów biorących udział w procesie o nieważność małżeństwa, a także ich wzajemne powiązania w związku z czynnościami procesowymi. W oparciu o metodę historyczną i porównawczą ukazano ewolucję i rozwój problematyki dotyczącej zaufania do stron procesowych. Uwagę zwraca wielowymiarowe pokazanie aspektów niniejszej zasady, co niewątpliwie powinno zostać bardziej zauważone i wykorzystane w działalności sądownictwa kościelnego, zwłaszcza, że nie zawsze znajduje stosowne zastosowanie na podstawie analizy wyroków w sprawach o nieważność małżeństwa.

Geneza niniejszych badań wynika z nowelizacji procesów o nieważność małżeństwa, w tym aktywności procesowej stron i praktyki sądowej Autora w charakterze sędziego, audytora, obrońcy węzła małżeńskiego i rzecznika sprawiedliwości. W poszukiwaniu obiektywnej prawdy o małżeństwie zwraca się uwagę na zaufanie do stron będące podstawą dowodzenia.

Publikacja zawiera spis treści, wykaz skrótów, wstęp, dwa rozdziały, streszczenie, bibliografię, a także spis treści w języku angielskim oraz włoskim. Na uwagę zasługują liczne źródła i literatura wykorzystane w przeprowadzonych badaniach, co wskazuje na rzetelną kwerendę naukową.

W rozdziale pierwszym Autor analizuje pojęcie i rodzaje stron w kanonicznym prawie procesowym oraz ramy prawne zaufania do stron procesowych. Zwraca uwagę na wieloznaczność pojęcia „strona”, które nie zostało dotychczas zdefiniowane. W toku wywodu podejmuje się stopniowania i rozróżnienia na strony sporu i strony procesu. Zauważa, że przedmiotem dyskusji w literaturze pozostaje kwestia przypisania statusu strony procesu spornego zarówno adwokatowi, jak i pełnomocnikowi, pomimo tego, że zgodnie z Kodeksem Prawa Kanonicznego z 1983 r. są stronami w sprawie. W tym kontekście ustawodawca nie rozstrzyga określania mianem strony obrońcy węzła małżeńskiego i rzecznika sprawiedliwości. W analizie strony powodowej podkreśla, że również rzecznik sprawiedliwości na mocy kan. 1674 KPK/83 jest zdolny do zaskarżenia małżeństwa w sytuacji, gdy „nieważność małżeństwa została już ogłoszona i małżeństwo nie może zostać uważnione lub gdy uważnienie danego małżeństwa nie jest wskazane”. Na

uwagę zasługuje możliwość podważenia ważności małżeństwa przez inne podmioty mogące to uczynić po śmierci jednego lub oboga małżonków, pod warunkiem wskazania interesu prawnego wynikającego z innej sprawy prowadzonej na forum kanonicznym bądź cywilnym. W toku dalszej analizy Autor zauważa – za R. Sobańskim – że w procesach o nieważność małżeństwa dochodzi do pewnego napięcia czy nieufności i podejrzliwości między stronami a sądem, co skłania do zwrócenia uwagi na problem zaufania. W tym sensie wskazuje na aspekty teologiczne i prawne określające granice zaufania do stron procesowych. Zaufanie powinno być punktem wyjścia do dalszego kształtowania czynności procesowych.

Drugi rozdział rozpatruje istotne zmiany w procesie o nieważność małżeństwa w odniesieniu do stron procesowych. Analiza historyczna prawa do zaskarżenia małżeństwa zwraca uwagę na to, że począwszy od połowy XII w., pojawiły się kanoniczne ograniczenia w „możliwości zaskarżenia małżeństwa przez małżonków uznawanych za winnych powstania przeszkody rozrywającej lub w inny sposób powodujących nieważność małżeństwa”, tym samym na przestrzeni kolejnych wieków narastała podejrzliwość i nieufność względem małżonków wnoszących o nieważność małżeństwa. W regulacjach kodeksowych z 1917 r. wprowadzono do obiegu prawnego tzw. klauzulę winy, która w niektórych przypadkach pozbawiała możliwości wniesienia sprawy przez małżonków. Z upływem czasu i wejściem w życie KPK/83, zdaniem Autora, doszło do rezygnacji z podejrzliwości i nieufności do stron zaskarżających ważność małżeństwa, co nie zawsze znajduje odzwierciedlenie w praktyce sądów kościelnych, w których większość wyroków orzeka się za ważnością małżeństwa, z których niejednokrotnie wynika całkowity brak zaufania do stron procesowych. W dalszej kolejności zwraca się uwagę na właściwość sądu kościelnego kompetentnego do prowadzenia konkretnej sprawy. W aktualnym stanie prawnym kilka sądów jest właściwych do prowadzenia sprawy, co zdaniem Autora może stać się przyczyną manipulacji przez strony, jak na przykład fikcyjne zamieszkanie na terenie diecezji, w której łatwiej można uzyskać nieważność małżeństwa bądź też wniesienie tej samej sprawy przed inny sąd wobec braku centralnej bazy danych. Taki stan rzeczy może prowadzić do pewnej nieufności i podejrzliwości względem stron ubiegających się o nieważność małżeństwa. Dalsze analizy zasady zaufania dotyczą oświadczenia sądowego i pozasądowego stron, które zdaniem Autora w aktualnym stanie prawnym odchodzą od wcześniejszej nieufności i podejrzliwości, co oczywiście jest podyktowane zamysłem

ustawodawcy. Tymczasem nie zawsze znajduje to zastosowanie w praktyce sądowej, w której niektórzy sędziowie w 99% spraw opowiadają się za ważnością małżeństwa. W dalszych badaniach wzięto pod uwagę zmiany w historii prawa kanonicznego w zakresie apelacji, ze szczególnym uwzględnieniem ostatnich nowelizacji z 2015 r., sprowadzających się do uproszczenia procedur. Tym samym, zdaniem Autora należy podkreślić zasadę dyspozycyjności przy jednoczesnym osłabieniu zasady inkwizycyjności, co odczytuje jako wyraz daleko posuniętego zaufania. W końcowej części niniejszej monografii poddano analizie proces skrócony o nieważność małżeństwa. Ustawodawca wskazuje na znaczny poziom zaufania do małżonków biorących udział w tego rodzaju procesie, co nie oznacza rezygnacji z zasad *favor matrimonii* i *favor veritatis*. W zakończeniu tejże monografii Autor dochodzi do wniosku, że zasada zaufania nie jest jedyną i absolutną, lecz powinna być rozpatrywana w perspektywie zasad nierozzerwalności małżeństwa i prawdy obiektywnej. Zdecydowanie zasada zaufania do stron procesowych w kanonicznych procesach o nieważność małżeństwa otwiera wiele nowych perspektyw badawczych w wymiarze teoretycznym i praktycznym.

Ocena metodologiczna rozpatrywanej monografii naukowej sprowadza się do badania niemalże nieopracowanej zasady zaufania do stron w procesie o nieważność małżeństwa w polskiej i zagranicznej literaturze przedmiotu, zwłaszcza, że stanowi bardzo szczegółową analizę podmiotu i czynności procesowych w związku bądź w perspektywie z niniejszą zasadą. Badania zostały przeprowadzone z największą rzetelnością w każdym detalu i wymiarze. Każdy z podrozdziałów został ukazany w perspektywie historycznej i w aktualnym stanie prawnym zakończonym podsumowaniem. Tym bardziej, niniejsza monografia stanowi kompendium dla podmiotów zaangażowanych w procesy o nieważność małżeństwa pozostawiające niejednokrotnie wątpliwości w zakresie rozstrzygnięcia.

Układ pracy został logicznie uporządkowany. Poszczególne treści wprowadzają w następne – powiązane z uwzględnieniem ich zależności i powiązań, co wprowadza czytelnika we wnikliwą analizę zagadnienia. Język monografii jest zrozumiały. Na podkreślenie zasługuje doskonałe, jasne przedstawienie zagadnienia, prostota wywodów oraz posługiwanie się terminologią specjalistyczną.

Treść pracy odpowiada tytułowi, gdyż wprowadza w rozszerzonym zakresie w kryteria zasady zaufania, które niezmiernie rzadko są brane pod uwagę czy stosowane w praktyce sądowej. Niniejszą monografię należy

wyróżnić za uwzględnienie wieloaspektowych badań dotyczących zaufania w procesie o nieważność małżeństwa. W pracy wykorzystano obszerne źródła prawa kanonicznego i literaturę przedmiotu.

Badania nad zasadą zaufania w procesach o nieważność małżeństwa są oryginalnym przedsięwzięciem, która nie została dotychczas opracowana w tak szerokim zakresie. Monografia ukazuje teorię, która wymaga zastosowania na płaszczyźnie sądownictwa kościelnego w sprawach, w których decyduje status sakramentalny podmiotów wnoszących o nieważność małżeństwa. Zasada zaufania do stron powinna być pomocą w osiągnięciu prawdy obiektywnej o zawartym małżeństwie bez jakichkolwiek przesadnych uprzedzeń.

Informacje o Autorze: DR PIOTR LEWANDOWSKI – Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu; adres do korespondencji: ul. Słomianka 6, 62-200 Gniezno, Polska; e-mail: piolew1@amu.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-5473-1181>

Information about Author: DR. PIOTR LEWANDOWSKI – Adam Mickiewicz University, Poznań; correspondence address: ul. Słomianka 6, 62-200 Gniezno, Poland; e-mail: piolew1@amu.edu.pl; <https://orcid.org/0000-0001-5473-1181>